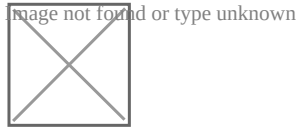

Ορθοδοξία & Ανθρώπινα Δικαιώματα: Η έννοια του Δικαιώματος

/ Πεμπτούσια

Ο όρος «δικαίωμα», ο οποίος συνιστά νομική έννοια - και επομένως αναφέρεται σε κανόνες δικαίου - αποτελεί προϊόν της ηθικής φιλοσοφίας του 17^{ου} αιώνα. Δηλώνει τη δυνατότητα των ατόμων ή των ομάδων να ικανοποιούν τα συμφέροντά τους εντός της κοινωνίας στην οποία ζουν.^[1] Το δικαίωμα είναι η εξουσία ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων. Είναι εξουσία, η οποία απαιτεί την ικανοποίηση συγκεκριμένου ιδιωτικού (ατομικού) ή δημοσίου (συλλογικού) συμφέροντος. «Θεσμοθετημένη ως εξουσία ή απαίτηση είναι εξαναγκαστή κατά πάντων»^[2]. Τα δικαιώματα θεμελιώνονται, είτε στην ιδιαίτερη κοινωνική και πολιτισμική πραγματικότητα κάθε ανθρώπινης κοινότητας, είτε στο φυσικό δίκαιο και την ανθρώπινη φύση.

Συνεχίζουμε λοιπόν το αφιέρωμά μας στη σχέση της Ορθοδοξίας με τα δικαιώματα του ανθρώπου εξετάζοντας κάποιες βασικές έννοιες.

Στην πρώτη περίπτωση πηγή του δικαιώματος είναι η ηθική και οι παραδόσεις και

κατά συνέπεια το δικαίωμα δεν υπάρχει έξω από τα όρια της κοινωνίας στην οποία προέκυψε και δεν είναι ανεξάρτητο από αυτή. Κλασικό παράδειγμα αυτού του τύπου είναι τα δικαιώματα, που αναπτύχθηκαν στα πλαίσια του εθιμικού μεσαιωνικού δικαίου και καθορίζουν τα αμοιβαία καθήκοντα και τις υποχρεώσεις των φεουδαρχών (του κλήρου, της αριστοκρατίας) και των δουλοπαροίκων, όπως επίσης και τα προνόμια των συντεχνιών, στη μεσαιωνική κοινωνία, η οποία είχε αυστηρά ταξική δομή και αντίστοιχους κώδικες συμπεριφοράς.[\[3\]](#) Η έννοια του δικαιώματος ως εξουσίας, η οποία απαιτεί την ικανοποίηση συγκεκριμένου συμφέροντος, δεν αποτελεί εφεύρεση της νεωτερικότητας. Ως αξίωση – απαίτηση εξασφάλισης των συμφερόντων ατόμων τα οποία ανήκαν σε επιμέρους κοινωνικές τάξεις ή ομάδες (μονάρχης, αριστοκρατία, κλήρος), προϋπήρχε στη μεσαιωνική Δυτική Ευρώπη. Η νεωτερικότητα απλά το καθολίκευσε.[\[4\]](#)

Συχνά η πολιτισμική θεμελίωση των δικαιωμάτων – με βάση τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις μιας κοινωνικής ομάδας – οδηγεί στην υιοθέτηση «ανορθολογικών» αντιλήψεων και πρακτικών, όπως για παράδειγμα, το δικαίωμα (εξουσία) των γονέων να επιλέγουν τον μελλοντικό σύζυγο των παιδιών τους, που ισχύει σήμερα σε χώρες της Ασίας (Ινδία, Πακιστάν) -ίσχυε και στη χώρα μας παλιότερα. Υπ' αυτή την έννοια το δικαίωμα έχει ιστορικότητα (αλλά και σχετικότητα), διότι στηρίζεται στον ηθικό κώδικα και τις παραδόσεις κάθε επί μέρους πολιτισμικής κοινότητας και φυσικά στερείται οικουμενικότητας.[\[5\]](#)

Στη δεύτερη περίπτωση της θεμελίωσης του δικαιώματος στην ανθρώπινη φύση και το φυσικό δίκαιο – αντίληψη την οποία ανέδειξαν οι μεγάλες αστικές επαναστάσεις στη Δύση – τα δικαιώματα υφίστανται ανεξάρτητα από τις ιδιαίτερες πολιτισμικές παραδόσεις των μεμονωμένων κοινωνιών και το δίκαιο των κρατών, είναι οικουμενικά και ως σύμφυτα με τον άνθρωπο, «απαράγραπτα». Κάθε άνθρωπος διαθέτει πολλά στοιχεία τα οποία τον καθιστούν διαφορετικό από κάθε άλλον, όλοι όμως έχουν κάτι κοινό, το οποίο είναι και το πλεόν ουσιώδες, έχουν την ανθρώπινη ιδιότητα.[\[6\]](#)

Η χορήγηση αλλά και η κατοχύρωση των δικαιωμάτων αποτελεί αποκλειστική δυνατότητα του κράτους. Μόνον αυτό είναι ταυτόσημο με την έννοια της έννομης τάξης, η οποία και αποτελεί το αποκλειστικό πλαίσιο εντός του οποίου είναι δυνατή η ανάπτυξη και η άσκηση του δικαιώματος. «*Το δικαίωμα απορρέει από κάποιο σύστημα Δικαίου*»[\[7\]](#). Προδικαιϊκό ή προ-κρατικό δικαίωμα δεν είναι νομικά νοητό.[\[8\]](#)

Στη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (1776) συναντούμε μια άλλη έννοια του δικαιώματος. Η αναφορά στα «*αναπαλλοτρίωτα δικαιώματα*» με τα οποία όλοι οι άνθρωποι «*είναι προικισμένοι από τον Δημιουργό*

», παραπέμπει στην έννοια των «δικαιωμάτων» ως των εμφύτων ικανοτήτων και ιδιοτήτων του ανθρώπου εν γένει. Η αναγνώριση των δικαιωμάτων αυτών δεν έχει νομική υπόσταση και ισχύ εφόσον δεν προβλέπονται κανόνες δικαίου, στα πλαίσια της έννομης τάξης του πολιτειακού πλαισίου (κράτους), οι οποίοι να προστατεύουν τα δικαιώματα αυτά.

Ενώ το κράτος αποτελεί «το αναγκαίο πλαίσιο του δικαιώματος», αποτελεί επίσης «σπουδαία πηγή διακινδύνευσης των αγαθών που αυτά προστατεύουν».[9] Το κράτος ως έννοια είναι ταγμένο στην υπηρεσία των ανθρώπων, οι οποίοι είτε ως άτομα, είτε ως μέλη μιας κοινότητας είναι κατά πολύ ασθενέστεροι από αυτό. Το κράτος ως πραγματικότητα ελέγχεται από συγκεκριμένες κοινωνικοπολιτικές ομάδες, οι οποίες μπορούν να στρέψουν την εξουσία ενάντια στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου, και να τη χρησιμοποιήσουν ακόμα και για την κατάλυση της αξιοπρέπειάς του[10]. Το δικαίωμα λοιπόν είναι δικαίωμα έναντι της εξουσίας, κυρίως της κρατικής εξουσίας.[11] Η λογική που εισάγει η έννοια των (ατομικών) δικαιωμάτων υποβάλλει μια νέα κατανόηση της πολιτικής κατά την οποία «η αντιπαλότητα πολίτη και κράτους, ατόμου και κοινωνίας» ορίζεται «ως το καθολικής ισχύος νόημα της 'δημοκρατίας' και του 'φιλελευθερισμού'»[12]. Από τη στιγμή που το δικαίωμα αποτελεί εξουσία - απαίτηση έναντι του κράτους, το δε κράτος ασκεί εξ ορισμού εξουσία επί του φέροντος το δικαίωμα πολίτη, είναι αναπόφευκτη η σύγκρουση μεταξύ τους, εκτός εάν η εξουσία του κράτους αποτελεί τη συνισταμένη της εξουσίας των πολιτών. Είναι επίσης βέβαιο ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα, που γεννήθηκαν από αστικές επαναστάσεις και τη λογική του φιλελευθερισμού, μπορούν να μεταμορφωθούν σε δικαιώματα αυτών που πραγματικά αδυνατούν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους.

[1] Στάθης Μπάλιας, *Τα ανθρώπινα δικαιώματα στην εποχή της Δημοκρατίας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2004, σ.27

[2] Χρήστος Γιανναράς, *Η απανθρωπία του δικαιώματος*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 2006, σ.15

[3] Στάθης Μπάλιας, *ό.π.*, σ.29

[4] Χρήστος Γιανναράς, *ό.π.*, σ.68-69

[5] Στάθης Μπάλιας, *ό.π.*, σ.29-30

[6] Μάνεσης Αρ, «Προβλήματα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου», στον τόμο *Τιμή Γεωργίου Βλάχου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1995, σ. 552 και Στάθης Μπάλιας, *ό.π.*, σ.31

[7] Χρήστος Γιανναράς, *ό.π.*, σ.15

[8] Π. Δ. Δαγτόγλου, *ό.π.*, σ.4

[9] *Ο.π.*, σ.5

[10] Η δραματική αύξηση των αυτοκτονιών κατά την τελευταία (μνημονιακή) τριετία είναι ίσως η πιο τρανταχτή απόδειξη για τις συνέπειες του ελέγχου της εξουσίας από συγκεκριμένες κοινωνικοπολιτικές ομάδες, οι αποφάσεις των οποίων οδηγούν στην καταρράκωση της αξιοπρέπειας των πολιτών.

[11] Μάνεσης Αρ, *ό.π.*, σ. 552

[12] Χρήστος Γιανναράς, *ό.π.*, σ.52